

EIGENAARDIGHEDEN
VAN HET
TWENTSCHE DIALECT

door

A. BALLOT

in leven leraar bij de Doopsgezinde Gemeente te Hengelo in Overijssel

Met een inleiding van K. D. Schönfeld Wichers

{p.7}

Een woord vooraf

Op 7 februari 1968 is het 100 jaar geleden, dat de Heer E. Broekhuis in Hengelo (O) een boek- en kantoorhandel opende.

Een eeuw boekhandel, parallel lopend met een eeuw ontwikkeling in Hengelo en Twente, is een herdenking waard.

Het willen betrekken van de bevolking van Hengelo en omstreken bij dit jubileum leidde de gedachte naar een voor deze streek interessante uitgave, die echter, op commerciële basis, weinig kans op publikatie maakt.

In dit stadium wees dr. A. L. van Schelven, auteur van "Hengeler Wind", het gedenkboek van de Koninklijke Nederlandse Katoenspinnerij, ons op een manuscript van Anthonie Ballot, die van 1864 tot zijn vroege dood in 1871 "leeraar" was bij de Doopsgezinde gemeente te Hengelo.

Over deze in Zwolle geboren predikant schreef dr. H. L. Bezoen in "Verleden, heden en toekomst van de dialect studie van Overijssel en de Achterhoek":

"Hij was een zwak en ziekelijk man die zijn energie verbruikte in de toewijding waarmee hij die zeven jaren lang zijn herderlijke arbeid heeft verricht. Een taalgeleerde stak er bovendien niet in hem, maar hij was ontvankelijk voor wat hij hoorde en een schrijfboekje heeft hij met preciese hand volgeboekt met al wat hem, op huisbezoek zijnde, opmerkelijk voorkwam. Voortdurend zien wij hem, als wij hem lezen, nauwluisterend in de kring der gemeenteleden toeven en in huis teruggekeerd verslag maken van het dialect, dat hij gehoord had. En zo groeide die verzameling aan tot zij een kostelijk beeld gaf van het Hengeloos dier dagen dat van het huidige dialect al weer aanzienlijk verschilt."

Mevrouw Ballot schonk na de dood van haar man de aantekeningen aan de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. {p.8}

Wij menen dat in een stad als Hengelo, waar de bevolking in ruimer mate dan in de rest van Twenthe uit overig Nederland afkomstig is, een verzameling Hengelose uitdrukkingen, genoteerd ten tijde van de stichting van onze boekhandel, juist als jubileumuitgave verantwoord is.

Wij danken dr. A. L. van Schelven en de Directie en staf van het Rijksmuseum Twenthe voor hun adviezen en hulp; het Bestuur van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde voor de toestemming tot publikatie van deze uitgave en de heer K. D. Schönfeld Wichers te Rijssen voor zijn bereidheid een toelichting te schrijven bij de woordenlijst. Moge deze jubileumuitgave de belangstelling van velen ontmoeten.

Directie Boekhandel Broekhuis {p.9}

Ten geleide

Voor wie belang stellen in de duizenden jaren oude taal van de volken tussen Rijn-IJssel en Elbe, nu aan deze kant van de grens bedreigd door het Nederlands Beschaafd, is het woordenboekje van de heer Ballot zeker de moeite van het lezen waard. Deze, uit Zwolle stammende theoloog, was tussen 1864 en 1871 predikant in Hengelo en verzamelde woorden en uitdrukkingen uit de volksmond, die hem merkwaardig toeleken. Dat is dus een eeuw geleden, maar hij werkte heel nauwkeurig en zijn spelling is niet misleidend. In de titel “van het Twentsche Dialect”, gaf hij ook blijk van het juiste inzicht, dat er in Twenthe (en ver daaromheen) één en dezelfde oude taal was en de tegenwoordige plaatselijke verschillen gekomen zijn door plaatselijk verschillende verbastering van die taal door het Nederlands. Deze verbastering verliep in een plaats met een levenskrachtige bevolking, gehecht aan het vanouds overgeleverde, zoals Rijssen, natuurlijk heel anders, dan in een plaats, die groeide door toestroming van mensen van elders, zoals Nijverdal.

In overeenstemming met de titel, bevat het woordenboekje van de heer Ballot echt oud Twents, al zijn er wel enkele woorden en uitdrukkingen bij, die alleen binnen Hengelo gangbaar waren. Dit zijn plaatselijke verrijkingen, meestal te danken aan inwoners, die de gave des woords hadden en taalscheppend werkzaam konden zijn in een kleine gemeenschap. Wat ook opvalt, is, dat er in de laatste eeuw bijna geen verandering gekomen is in dat oude Twents, dan alleen door de genoemde verbastering, die in een industriestad als Hengelo toen al begonnen was.

We zijn nu een eeuw verder. Een eeuw van worsteling tussen een oude, rijke en welluidende taal, vol met uitdrukkingen waaruit diepe mensenkennis en een groot gevoel voor humor en ook het aanvoelen van het scheppingsgebeuren spreekt. Ook een taal die gegroeid was, van geslacht op geslacht, in een stamverwante bevolking met eenzelfde sobere levenswijze, die van keuterboer. {p.10}

Een taal die volkomen beantwoordde aan de behoeften van die bevolking aan gedachtenwisseling.

De aanvaller was een taal, die uit Hollandse stadsdialekten tot algemene omgangstaal voor Nederland geworden was, na de Tachtigjarige Oorlog. Eerst werd die in Twenthe alleen gebruikt door van elders gekomen magistraten, soldaten en kooplui en was ze geen bedreiging voor de oude landstaal. Maar drie omstandigheden hebben aan het Nederlands een ontzaglijke macht gegeven, namelijk de grote verbreiding van het gedrukte Nederlands, de ontwikkeling van wetenschap en techniek en de leerplicht met onderwijs in het Nederlands, van het zesde jaar af. Het leren van Nederlands is nu nodig geworden, vooral voor jongeren, die de mogelijkheid moeten hebben in heel Nederland met de mensen te praten en kennis te nemen van alles wat er in het Nederlands gedrukt en geschreven wordt. Tegenover deze noodzaak, kunnen met een oude gewestelijke taal drie dingen gebeuren. Deze kan verdwijnen, in onbruik raken. Ze kan ook behouden blijven, als “gezelligheidstaal”, als een taal die de geestesgesteldheid en de levensbeschouwing van een bepaald volk in stand houdt en door dat volk als een waardevol geestelijk goed verdedigd wordt. En in de derde plaats kan zo'n taal met het Nederlands verbasterd worden.

Dit laatste bederft beide talen en daarmee zowel de gewestelijke als de Nederlandse cultuur, zoals iemand, die bier heeft en wijn, als hij die door elkaar gooit, alleen nog ondrinkbaar vocht overhoudt.

Het voorkomen van deze verbastering is dan ook in onze tijd een van de problemen bij het lager onderwijs. Winterswijk is bezig dit op te lossen, door kinderen niet te vroeg Nederlands te leren, pas met negen jaar, wat waarschijnlijk heel goed zal blijken te zijn. Dan wordt in een kind eerst de oertaal des harten tot bewustzijn gebracht en daarop het verstandelijke universele Nederlands. Zowel Friezen, Groningers, Brabanders, Limburgers en Vlamingen

willen die taal des harten niet kwijt, evenmin als de Midden-Europese volken. In dit opzicht zijn de Twentenaren, hoe behoudend ook in het algemeen, in gebreke gebleven. Ze beseffen voor 't merendeel nog steeds niet, dat voor hen de overgang op {p.11} Nederlands hetzelfde betekent als wat een emigrant naar Amerika ondervindt, als hij zich daar nog alleen maar van het Engels kan bedienen.

Voor mensen zonder innerlijk cultuurleven is dat alleen maar een overschakeling in taal, maar voor wie wel cultureel leefde in het eigen volk, is het een afstand doen van die cultuur. Men zou het ook zo kunnen zeggen: wie alleen maar op school geleerd beschaafd Nederlands kan praten, is een onbeschaafd mens. Schoolboekjes dragen weinig bij aan iemands zielsopbouw. Gelukkig begint er in Twenthe meer belangstelling te komen voor de oude taal en voor 't eerst komt die ook in druk. Al zijn de barensweeën voor een goede spelling nog niet helemaal doorstaan, toch zal daarin het beste langzamerhand wel zegevieren. In onze tijd, waarin het papier zo'n overheersende rol in het geestesleven gaat spelen, kan een taal, die niet geschreven kan worden, zich niet handhaven. Maar Twenthe en de Achterhoek zijn in deze nog ver achter en het wonderlijke is, dat degenen, die er zich voor inspannen, juist vaak van elders gekomen zijn, zoals ook de heer Ballot, evenals ondergetekende. Ze werden bekoord door de schoonheid en wijsheid van de oude taal en wijdden er tijd en moeite aan om die in stand te helpen houden.

De heer Ballot strekte de met zijn predikantsbetrekking verbonden mensenliefde ook uit tot de taal, waarin de zielen van zijn gemeentenaren opgebouwd waren. Met grote zorgvuldigheid heeft hij hen ondervraagd en beluisterd en vaak een voorbeeld erbij gegeven om nog duidelijker te zijn. En het overgrote deel van de woorden en uitdrukkingen die hij verzamelde, honderd jaar geleden, blijken nu nog de gebruikelijke te zijn bij mensen, die zich nog van de oude taal bedienen.

Het is jammer, dat de heer Ballot de uitspraak niet nauwkeurig weergeeft. Zoals de meesten, die Twents op schrift brachten, schreef hij ook "op Nederlandse manier". Dat wil zeggen, dat hij alleen radicale afwijking van het Nederlandse woord, door andere schrijfwijze te kennen gaf, maar overigens gewoon de Nederlandse schrijfwijze gebruikte. Als voorbeelden: *anschieten, cipels, Dingseldag, evertäskén*. Echte Twentenaren zeggen nu nog – {p.12} en zullen zeker vroeger ook gezegd hebben –: *anskeetn, siepels, Deenksldag, eawrdaske*. Maar overigens is de spelling van de heer Ballot goed en eenvoudig en hebben de door hem gebruikte lettertekens dezelfde klankbetekenis in het Nederlands.

Het spellingsvraagstuk, dat bij alle gewestelijke talen vooral bestaat uit het weergeven van geluiden, die in het Nederlands niet voorkomen, door lettertekens, is door de heer Ballot niet aangevat. Hij wilde alleen verzamelen en de woorden voor belangstellende niet-Twentenaren, zo goed mogelijk weergeven. Daarom is het voor iemand, die wel wil weten, hoe de uitspraak moet zijn, van belang de speciaal Twentse geluiden stuk voor stuk nader te bezien. Het zijn:

1. De lang uitgehaalde "e" van "pet", het best te benaderen met ea; de heer Ballot schreef hiervoor gewoon ee;
2. De klank tussen "a" en "e" in, zoals in 't Engelse "battle", die in 't oude Twents zowel kort als lang voorkomt en in mijn Rijssense woordenboek weergegeven zijn met à en ae; de heer Ballot noemt geen enkel woord, waarin deze klank voorkomt, maar het lijkt heel onwaarschijnlijk, dat het in dit opzicht vroeger anders was dan nu. Deze klank is namelijk ook een Umlaut van de *a* in meervoud en verkleinwoorden: *kalf-kälſken, zak-zakke, plaase-plaesken*.
3. De klank van het Engelse "war" en van de Deense "aa", die veel voorkomt in het oude Twents en ongeveer de *o* van *kop* is, lang aangehouden. De voor de hand liggende schrijfwijze is daarom oa (waarin de *a* de lengte van de klank uitbeeldt, wat in 't algemeen met de *e* gebeurt, maar deze krijgt, voor de letter *r* werkelijk iets *a-achtigs*; omdat de *e* hier niet bruikbaar is, wegens de *oe* klank, blijft alleen de *a* beschikbaar). Minder juist is de

spelling ao, die vaak gebruikt wordt. De heer Ballot noemt één woord met deze klank: gevaar, op de Nederlandse manier geschreven door hem.

4. De klank van het Franse “boeuf” en het Engelse “girl”, die in het oude Twents veel voorkomt en zowel lang als kort. Meestal wordt de korte klank, evenals in het Duits, door “ö” {p.13} weergegeven, maar dat heeft bezwaren. Bij schrijven met de hand is het zetten van twee punten vervelend en de lange klank is dan niet anders mogelijk, dan door “öö”, helemaal een monsterachtig ding voor wie pen of potlood hanteert. In 't Woordenboek voor 't Rijssense dialect heb ik er daarom de schrijfwijze ù voor gekozen, lang ùe. Het accent-grave-teken, het enige wat bij mijn schrijfwijze nodig is, betekent dan voor de ù eenzelfde soort variatie van de u (van “put”), als de à is van de a en de ò (van “kop”) van de o van “dom”, namelijk het meer tuitvormig maken van de lippen en het geven van een krachtiger korter luchtstoot. De heer Ballot noemt ook maar weinig woorden met deze klank en gebruikt de Duitse schrijfwijze, bv.: “göllen” (gùln) en “krönnenzommer” (krünnzomr).

Over de spelling van de heer Ballot kan verder nog opgemerkt worden, dat hij de Nederlandse “ie” weergeeft in “ii”, een teken dat door taalgeleerden wel gebruikt wordt om de lange “i” van “ik” weer te geven, een klank die in het oude Twents veel voorkomt. Ook als in 't Nederlandse woord de mooie ronde “ee” klinkt zoals in “heel”, heeft het Twents de lange “i”, maar geschreven wordt die algemeen als “ee”. Waar het Nederlands een “ie” heeft, gebruikt het oude Twentse de mooie “ee”, bv. “leed” (lied), “neet” (niet).

De waarde van het woordenlijstje van Ballot ligt daarin, dat het een beeld geeft van het Hengelose oude Twents en van een eeuw geleden. En dat beeld is nauwkeurig. Ook al spelde hij “vernederslands”, toch spelde hij niet misleidend. De tekortkoming is begrijpelijk, omdat hij de woorden verzamelde voor Nederlandse geïnteresseerde intellectuelen.

Maar bijna alle woorden, die er in staan, zijn ook te vinden in andere woordenboeken van de oude Oost-Nederlandse streektaalen en ook in het woordenboekje van het Rijssens. Hieruit ziet men weer, dat er oorspronkelijk één taal geweest is tussen IJssel en Elbe, een echte taal en een eerbiedwaardige taal. Duizenden jaren lang is die taal het belangrijkste cultuurgood geweest van de daar wonende volken, voor 't merendeel sober levende en hard werkende op minder goede gronden. Het naar Engeland gevaren {p.14} deel (Angelen en Saksen), na de ineenstorting van het West-Romeinse rijk, heeft een belangrijk aandeel gehad in de opbouw van het Groot-Brittannië, dat een eeuw lang de wereld beheerste en aan tal van volken een vrijere en welvarender levenswijze gaf, maatschappelijk en ook geestelijk. De daaraan ten grondslag liggende gedachtenhelderheid en menselijke rechtvaardigheid, vinden we ook in de oude taal. Al wordt hetgeen er nog van over is, nu “dialect” genoemd of nog verachtender “plat”, in haar bloeitijd was ze een geestelijk goed, dat vergeleken kan worden met een ten volle uitgegroeide afzonderlijk staande eik. Daartegenover is het Beschaafd Nederlands een parvenu, weliswaar in korte tijd schatrijk geworden aan woorden, maar in hoofdzaak verstandelijk opgebouwd en niet gegroeid in de zielen. Ook in veel mindere mate door de tijd gestroomlijnd. We komen dan nog eens bij de boven uitgesproken woorden: “Wie alleen maar beschaafd Nederlands kan praten, is een onbeschaafd mens.” Geheel waar is dit zeker niet, maar toch . . . !

K. D. Schönfeld Wichers {p.19}

a

aardig, wordt in de gewone beteekenis, maar ook in den zin van vreemd, bijzonder, gebruikt.

anbeuten, aanleggen (van het vuur).

al-bendig, albandig, moedwillig.

achterhen, (om de deur heen?): *achterhen kiiken*, komen bezoeken.

appelhof, boomgaard.
anzachten, beter worden: *'t zacht al wat an*: van een wonde.
anblekken, aanblaffen.
aale, aalte of ier.
alle tuten rond, in alle hoeken (zie *tuten*), overal.
anwas, in aantogt, wordt gezegd van een verkoudheid.
an-ejaagt, zenuwachtig, verschrikt, ontsteld.
ampliceren, zie *impliceren*.
anschieten, herinneren (iets aan iemand) nooit *zich aanschieten*.
an-maken, voortmaken, zich haasten: *Maak wat an!*
an-emaakt, geplaagd: bijv. *völle an-emaakt met heufdzeerte!*
an-hoolden, (iemand) op weg staande houden om met hem te spreken.
als (spreek uit *as*), wordt overtollig gebezigd. *Ik hebbe wâ vernömmen as dat in dat jaar de verbouw best was.*
an-goan, men zegt: *wanneer is 't um an-egoan*, wanneer is hij ziek geworden? {p.20}

b

bungel, schommel (Zwolsch: *talter*) v. d. *bungelen* = schommelen.
broeken, gebruiken.
bollen, **bol**, stuk, brok.
bidden, bedelen, vandaar een *bidder*, *biddeman*, een bedelaar, en een *bidwief*, een bedelares.
bekliefelijk, besmettelijk (van een ziekte) Zaaansch: overspruitelijk.
buur, tiek van een bed.
beddetog, overtrek van een bed.
blekken, mazelen.
brugge, boterham.
betuun, schaarsch.
belmundig, oorspronkelijk van een weggelopen lijfeigene, die tot zijn straf *belmundig* verklaard werd; nu: verlopen, vervallen (schunnig).
basse, een zeker deel van het ligchaam, volgens zeker iemand het best te vertalen: *het menschelijke nagelhout*.
beddekast, bedstede.
bedstede, plaats waar turf gemaakt wordt.
bord, zware diarrhee, cholérine.
be-erdigen, de plegtigheid, die vóór de begrafenis in de Roomsche Kerk plaats heeft.
buten, ruilen, zie ook *ummebuten*.
boeskool, witte kool.
broedsneugers, zie op *neugen*.
blekken, blaffen. {p.21}
bokse, broek.
bedde, men zegt: *in 't bedde kommen*, voor bevallen. *Hi hef ziin vrouwe (wief) in 't bedde*: zijn vrouw is bevallen
bod, boodschap. *Bod-sturen*, een boodschap zenden.
bule, (buidel), zak, v. d. *buulken* = zakje, vergel. *buulkesbrood*.
böllen, huilen.
beppe, grootmoeder.
bansten, onredelijk dringen.
boe!, zeer, men zegt: *boe wisse!* wel zeker!

boksen: 'n *boksen nemmen*, een feest bij de boeren vóór de eigenlijke bruiloft, men brengt dan wat bijeen en vereenigt zich om te eten, te drinken en te dansen.

buis, wild, ongemanierd: *biester buis* = heel wild.

benne, mand.

bluisterig, winderig, van *bluisteren*, hard waaijen.

bestaan, men zegt: *het bestiet zoo* = het is werkelijk zoo, *of 't zoo bestiet, weet ik nich.*

buulkesbrood, bloedworst.

bemerking, opmerking.

bönne, bönneken, groote kast in oude Twentsche huizen.

breûrzuute, zegt men van iemand, die veel van zijn broeder houdt, erg aan zijn broeder gehecht is.

bientjen, men zegt: *Wi zölt di ook is bij 't bientjen kriegen!* Wij zullen u ook eens onder handen nemen! {p.22}

broek, ondergelopen land.

bot, (spreek o uit als in krom) been, meerv. *de butte*.

brief, een stuk papier, al staat er niets op.

blutterí'je, kleinigheid, tegenover grof, ruw werk.

boezem, groote vooruitstekende schoorsteen.

c

cipels, uijen.

d

diepzinnig, zwaarmoedig, droefgeestig.

delle, ruimte in een boerenhuis om te dorschen.

doen, wordt dikwerf gebezigd in de zin van geven (*doe mi een cent of een appel!*) ook gebruikt men het voor praten (*nadat we lang daôraôver edaôn hadden!*)

durven, inplaats van mogen, *dat durfste nich!* voor: dat moogt gij niet doen!

dooden, (het), sterven (het) men zegt: *na het dooden*, inplaats van: na het overlijden van N.N.

dale, neder: *op en dale*: op en neêr. Als iemand binnenkomt zegt men: *smiet oe dale!* zet u neder. Ook hoorde ik eens vragen: *haste de rogge al dale?* Hebt gij de rogge al gemaaid? (vergelijk op *los*). {p.23}

dollen, ijlen.

dol in 't heufd, maar ook *dom in 't heufd*.

diik, een breede zandweg.

dokken, stroowischen, die onder de pannen gelegd worden.

doesterig, dof in 't hoofd.

dronk, drankje.

deurtogt, diarrhee.

deurloopen, men zegt: *het loopt er bii hem deur*, hij is geheel buiten kennis, hij is aan het ijlen!

deurloop, *het is weer alles deurloop!* hij is weer aan het ijlen.

dars, darst, dorst.

doeren, duren.

dan, dannenbosch, den, dennenbosch.

dat, het woordje dat, wordt dikwerf evenals in het Duitsch weggelaten: b.v.b. *Hij zei dat wist hij wel!*

darp, dorp.

droeschen, bluffen.

dingseldag, dinsdag.

druk, men zegt: *dat is druk* = dat heeft haast (zie beneden).

dellenhaans, zoo werden in Enschede de fabrikanten wel eens genoemd om te kennen te geven, dat zij gaarne den baas willen spelen. (Afgeleid van een haan op een boerendelle, die zich op zijn gebied koning waant!) {p.24}

doen, men zegt, *daor doe 'k niks op!!* Daar hecht ik hoegenaamd geen waarde aan. Dat laat de zaak bij mij net zooals zij was.

droefheid, men zegt: *hi löt gien droefheid naô*. Daar is eigenlijk niemand, die zijn dood waarlijk betreurt.

druk, men zegt: *ik ben druk*, in plaats van ik heb het druk.

deur, (door), *er van deur gaôn* = heengaan. *Wi mutten er is vandeur* = het wordt voor ons tijd om op te stappen.

dag, men zegt: *bíj dag*, voor: gewoonlijk, doorgaans, b.v.b. iemand heet eigenlijk Willem Karel, maar wordt *bíj dag* Karel genoemd, in het dagelijksche leven.

e

elzenstikken, zie op *stikken*.

egel, eggel, bloedzuiger.

eek, eddik, azijn, ook wel *ettike*.

egge, kant, zijde. De oude Twentsche huizen zijn soms in twee woningen gesplitst en dan spreekt men van *de iene en de andere egge van 't hoes*. Ook hoorde ik eens iemand klagen over zeerte in *de iene egge van 't lief*.

ende, de uitdrukking: *bii den ende!* beteekent: aan de hand (*ze hebben van alles bii den ende*).

ekkelfrans, meikever, *ekkelfränsken*, graskuikentje, dat inderdaad in het kleine veel op een meikever lijkt. {p.25}

eegen, hooren, vernemen.

eersten, in de uitdrukking: *den eersten dag*, voor eerdaags.

eerdriek, aarde (*'t eerdriek is vol water*).

evertäsken, hagedischje.

esch, groote uitgestrektheid bouwland: bij Zwolle zegt men enk.

eerdeumig, (*eu* uitspreken als *ui*, zonder de *i*'-klank) op hun eer gesteld, bang dat zij in enig opzigt vernederd zullen worden, ligt te kwetsen.

eust, oost, noest in het hout, is hiervan afkomstig de uitdrukking: *veur den oost* = tevergeefs?

emte, mier.

Eute, (spreek *eu* uit als *ui* zonder *i*-klank) Aaltje.

eegenste, zelfde. *Den eegensten dag en het eegenste uur*: op denzelfden dag en op hetzelfde uur.

elédén, bemind (van lijden: ik mag dien jongen wel lijden.) Men zegt: *hi is daôr nich erg eleden!* maar dan spreekt men de *e* als *é* uit, niet als *è* in *lang elèden*.

enkel, in den zin van klein, beperkt, tegenover ruim, van een huis, b.v.b. *'t is er zoo enkel*.

f

friezen, *'t friest hem zoo* = hij is zoo kouwelijk.

friezig, kouwelijk, ook wel *frodig*. {p.26}

frisch, versch, van brood of vleesch.

foezel, jenever, vooral Munstersche jenever.

froesselen, worstelen, vechten uit gekheid.

fonnis, ook wel *doodenfonnis*, voor begrafenisfonds: men zegt: *wi hebt 'em in 't fonnis edaön. Wi kregen zoovölle uut 't doodenfonnis.*

fruir-ende, het begin van een stuk gewezen goed, dat doorgaans wat ongelijk en minder effen is, en dus maar weinig waarde heeft.

fusken, prul, vod.

g

goosendag, woensdag.

gadderen, verzamelen.

gicht, jicht.

glint, schutting, beschot of hek van hout of ijzer.

grünen, huilen.

groeijen, tusschen *groeijen* en *wassen* wordt een groot onderscheid gemaakt: *groeijen* is in *dikte*, *wassen*, in *lengte toenemen*, zodat men van een 60-jarige hoort zeggen, dat hij in den laatsten tijd zeer gegroeid is.

gevaar, rijuig, van *varen*, men zegt: *met gevaar* (rijdende) ergens komen.

graven, sloot (meerv. *gravens*).

grave, (spreek uit *graeve*) spa. {p.27}

gekniehalterd, wordt gezegd van een koe, die men wil beletten hard te loopen, en die men dus met het hoofd aan een der voorpooten vast gebonden heeft.

grillen, huiverig zijn; men zegt: *'t grilde mi zoo!* ik was zoo huiverig! (vergel. *friezen*).

groot, men zegt: *in 't groot, in 't groot!* voor verbazend, ontzaggelijk, veel.

gebrekkelijk, wordt gebezigd van iemand, van wien men wil te kennen geven dat hij een breuk heeft.

gidderig, gudderig, beverig.

groezelig, akelig, schrikkelijk.

göllen, janken (van een hond).

gerde, een dun stokje. *Liimgerden*, dunne stokjes om vogels te vangen.

gapse, vuist, vandaar *een gapsevol* = een vuist vol.

gruun, grootsch, verwaand: *nen gruunen gek!* v. d.

gruunigheid, verwaandheid.

gangs gaôn, aan den gang (aan den loop) gaan. Zoo ook:

gangs maken, aan den gang maken (van een pomp of klok).

gruun, raauw, ongekookt (van eieren).

gaeve, (bijna *geve*), gaaf, zuiver; wordt ook in dezen zin gebezigd: *as 't op de borst nich gaeve is!*

garfkämer, kerkekamer, vroeger leidde men het af van de *garven*.

garven, schoven, die de leeken als tienden voor de geestelijkheid derwaarts moesten brengen. Volgens Overijsselsche Alm. 1836 beteekent het eigenlijk: kleedkamer voor den priester (naar Kiliaan en 't Anglisak.) {p.28}

geestig, vurig, met opgewektheid, b.v. preêken.

gram zijn, ba zijn van iets, ergens genoeg van hebben.

gat, van een dronken mensch zegt men: *hi hef 't gat vol.*

gruël, een soort van brei van gepelde gerst met een scheut azijn er in.

galpen, zie op *jeuzelen*.

geknooi, karrewei.

h

hersenvater, hersenziekte, ook *heufdziekte* genaamd.
hals, keel (soms ook wel *kelle*).
henne, kip, meervoud *huunder*.
hetteblikken, weerlicht zonder donder.
hoope, *tehoope*, tezamen.
halsbraên, varkensrib, zie ook *schelharst*.
hoâzenfösch, een koopman in kousen.
houwen, slaan.
heedvorsen, de nok van een huis, waaronder inplaats van kalk, heide gestopt wordt.
hensmiiten, de uitdrukking: *ik zal di een endeken hensmiiten*, beteekent: ik zal u een eindje wegbrengen.
hoed, ligchaam (pars pro toto).
heuren, zich, behooren, betamen: men zegt: *dat heurt zich zoo of zoo nich!* {p.29}
hemdrok, borstrok.
hoozen, hoâzen, kousen.
hierlandsch, inlandsch.
hellig, boos, kwaad, v. d. *helligheid* = boosheid.
hanehölter, hanebalken.
hoazenfudderig loopen, op de kousen loopen, zonder schoenen aan.
howen, een soort griep, rondgaande verkoudheid,
harde, zeer, heel, hoogst (spreek bijna uit: *hadde*).
hoazen-jenne, (spreek *h* bijna uit als *ch*) stumperd, stoffel.
hangzolder, galerij in een kerk.
hals oâver ooren, hals over kop.
hosmännkens, zoo noemen de jongens de varkens.
hooldevast, behoudend, conservatief.
Haete, verkorting voor Geertruida.
huune, groote lompe man.

i

iem, bij.
iemker, bijker, bijenhouder.
iemenschoere, bijenhok, zie ook op *korf* - *iemenkarf*.
ipron, een soort van roerdomp.
ieders, in plaats van ieder (zie op den letter *s*).
impliceren, gebruiken, ook *ampliceeren*. {p.30}
in, tehuis, b.v.b. *'t volk is waal in*: de familie is wel tehuis.
iempestig, inkennig, koppig.

j

jaô, behalve ter bevestiging wordt het ook midden in den zin gebruikt en zeer kort uitgesproken, bijna als *jo!* Het is even onvertaalbaar als het Duitse ja! (toch, immers).
jagen, rijden.
jungskén, junken, jongentje
jonk worden, wordt gezegd van geboren worden, b.v.b. *dat kalf is 3 weken veur Mei jonk eworden!*
je, als verkleiningsuitgang, wordt altijd als *jen* uitgesproken.
Jödde, Jood.

jöddenboonen, pronkboonen (ruwe snijboonen met gekleurden bloesem).

jaagband, hoepel om mede te hoepelen.

jong, in Twenthe wordt altijd aangezegd dat N.N. van een jongen zoon of van een jonge dochter is bevallen.

jeuzelen, waarschijnlijk jammeren. Ik hoorde eens zeggen dat iemand aan het *galpen en jeuzelen* geweest was en uit den zin maakte ik op dat de beteekenis moest zijn, klagen, zeuren, jammeren. {p.31}

k

kriiten, huilen, schreeuwen: zie op *terminen*.

kistentuug, zondagspak.

kloen, bagger, waar turf van gemaakt wordt.

kwartelken, een onderkinnetje.

klokke, de uitdrukking: *hii is an de klokke ewest!* beteekent: hij heeft brand in zijn huis gehad, omdat de klok geluid wordt als er brand is.

kribbe, vlijtig, ijverig (bij het werk).

kant, men hoort somwijlen: wij zijn wat *aan den laten kant*, het kind is wat *aan den kleinen kant*, in plaats van: wat laat, wat klein!

koop, *te koop*: *ik heb er niets over te koop* = ik heb er niets in te zeggen, niets mede uit te staan.

kniezingen, verdriet.

kostganger, iemand, die bij een ander geheel in huis is.

kötter, een klein boertje, dat een of twee beesten houdt.

koolde, koorts, v. d. *heufdkoolde* = koorts in het hoofd.

kelte, verkoudheid.

kuijeren, praten.

kuuken, jong varken (zie *schinke*).

kuukenschinke, de ham van een jong varken.

kat-eker, eekhoorn.

kunnig, gaauw bekend met, *kunnig op de menschen*, iemand die, wanneer hij de menschen eens gezien heeft, ze terstond weer kent; zoo ook *kunnig op den weg!* {p.32}

kunnigheid, kennis, *ik heb er geen kunnigheid an!*

knuuijen, sukkelen, vandaar *verdanknuuijen* = voortsukkelen.

korf, **korfken**, mand, mandje. Men spreekt het soms uit als *karf*, ook een bijenkorf = *iemenkarf*.

keer, draai, hoek, *op dien keer van de straat*.

koei, in het meervoud wordt gezegd *koeijes*.

koeze, een sukkel. Ook *koeze* voor kies (zie op *zeerte*).

koopen, wordt soms zeer terecht gebezigd in plaats van nemen. Men zegt: *wii wilt ons een borrel, een flesch wiin koopen!*

kwaôdzinnig, driftig, toornig.

kips, pet.

kruukar, kruiwagen.

köttersteëken, (spreek uit bijna als *stieken*) een kleine boerenplaats.

koeze, knuppel.

kneupe tellen, wanneer twee jongens gereed staan om met elkander te vechten, dan roept een derde, om hen op te hitsen, den een wel eens toe: *döfste em de kneupe nich tellen*.

kallen, praten.

koffi-smodde, een rond blikken bakje met ijzeren steel, waarin men de koffij even op het vuur laat doorkoken, voordat men ze in kan of ketel doet. Ook wel *zettertjen* genaamd.

kawöpken, een wipje, sprongetje.

kläeijen, hard, zwaar werken. {p.33}

kazen *de*, de klokhuizen in de peren.

kuven, kuip, tobbe.

kwalmen, walmen (van een lamp, van een oven).

kiepe, mand, dien b.v.b. een koopman in eijeren op den rug draagt.

kindsgezind, kinderachtig, wordt gezegd van een vrouw, die veel van haar kind houdt en er b.v.b. tegen heeft dat men het in dagen van ziekte van haar verwijdert.

kouwe, kooi.

kloppe, klöpken, een soort van geestelijke zuster in de R.C. Kerk, die niet in een klooster gaat, maar op zich zelf blijft wonen. Zij heeft een bijzondere kleding, moet (meen ik) jaarlijks de rente van f 200,- aan de Kerk betalen; zij doet de belofte dat zij ongetrouwd zal blijven, maar kan die belofte later ook weder verbreken. Door de Kloppen wordt het bidden voor de afgestorvenen dikwijls aangenomen.

kloppenbreur, een mannelijke dito.

kroppe, men spreekt van iemand *die nich zuuwer in de kroppe is*, die niet zuiver in de borst is.

keulte, koude, zie boven *koolde* en *kelte*.

kas-männeken, een stukje geld ter waarde van f 0,15.

können, men zegt: *hi hef in den laatsten tied ook nich ekönd*, hij is in den laatsten tijd ook niet wel geweest.

Munstersche knief, Munstersche jenever (vergel. *foezel*).

klammen, wordt met *zich* gebruikt, *de deur klamt zich!*

karrig, karig, inhalig. {p.34}

vuutjen klauwen, *iemand 't vuutjen klauwen*, iemand naar den mond praten.

krönnenzommer, (spreek de eerste *o* uit bijna als korte *u*. De tweede als in *zwom*) nazomer.

kludderí'je, klein karwei, knutselwerk.

kroemen, bí'jkroemen, ergens nog iets bijvoegen, om iemand tevreden te stellen, die meent dat hij te weinig krijgt.

I

lidwoorden, wanneer het bepalend lidwoord de bij een mannelijk zelfstandig n.w. staat, wordt het ook in den eersten naamval als *den* uitgesproken. Aan de uitspraak van 't onbepalend lidwoord kan men hooren, van welk geslacht het daarop volgende zelfst. n.w. is: bij een mannelijk zegt men: *nen* (nun) bij een vrouwelijk *ne*, bij een onzijdig: *een* (un).

los, wordt gezegd van gras, als het gemaaid en nog niet binnengehaald is (*we hebben 't hooi los liggen*), vergel. op *dale*. Men spreekt ook van een *losse verkeerung*, een tijdelijke vrijaadje.

leipèn, griffel.

liinholt, liniaal (verg. *strekkel*).

't lad, het lijkt, men zegt: *'t lad zoo stiif*, het lijkt zoo stijf.

leeren, wordt wel eens voor lezen gebruikt: *ik zat in dat boek te leeren*. De Roomschen bezigen het ook voor bidden. {p.35}

liidens, zeer, hoogst. *Liidensvölle*, zeer veel of *liidensgeern*, zeer gaarne.

een luk, een beetje; b.v. *kuijer een luk*, praat een beetje.

ligtveerdig, ligt. *'t Kan ligtveerdig gebeuren!*

lestig, ruim, overvloedig. Dit woord wordt altijd in ontkennende zin gebezigd: van het hooi zegt men: *'t is van 't joar niet lestig*. Van een zieke: *'t is met hem niet lestig*.

loederig, loom en lui (van de warmte).

luchte, lantaarn, in het Groningsch zegt men: schiinvat.

laks, sukkel.

leerbrieff, een papiertje met kermisliedjes.

lenghe, het stuk goed, dat boven aan de boezelaar zit.

loshoesten, men gebruikt de uitdrukking: *die kan loshoesten!* om te kennen te geven dat iemand het goed kan doen.

lieber, tener.

leiding, aanwijzing, wenk! *ne leiding geven*.

laever, lever. Men zegt: *iets op de laever hebben*, inplaats van: iets op 't hart, iets te zeggen hebben.

liefhebben, men zegt: *onze lieve Heer hef hem zoo liefehad*, n.l. dat Hij hem tot zich nam.

leus, las (onvolm. verl. tijd lezen) verg. *zeug* (zag).

lappen, men zegt: *nich op de lappen!* = niet goed in orde. {p.36}

leggen, zich, zich ergens bij neerleggen, aan iets onderwerpen.

lang, lang maken, zich, zich veel moeite geven voor iets.

leggen, zich, in een anderen zin: *as 't vaak te laat mogt worden, dan leggen w'j ons op de spoor*.

m

meervoud, sommige woorden hebben een dubbelen meervoudigen uitgang, men zegt: *heerens, hekkens*.

moedwil, ondeugendheid.

moedwillig, ondeugend.

maerken, meisje.

muite, moeite.

mopperen, morren, pruttelen.

mot, zeer, wanneer van een zieke gezegd wordt dat hij *mot slecht* is, dan beteekent dit dat het heel min met hem is.

moes, boerenkool.

Middewinter, Kersttijd, in tegenstelling met het Engelsche Midsummer, den 25 Junij.

maôlken, maaltijd, feestje.

mierenstreuken, een dun strootje om pijpen door te steken.

manchs, (spreek uit mangs) tusschenbeide.

meuten, tegenhouden: als men een kwaden hond tegenkomt, roept men zijn kameraad toe: *meutem!* {p.37}

morsch, moeras.

mistreustig, verdrietig, bedroefd.

mogen, wordt in bijzonderen zin gebruikt: men zegt: *dat mag ik niet*, als men bedoelt: dat staat mij tegen! Dat doe of dat eet ik niet gaarne (vergel. *durven*.)

mundjenvol, slokje. Men zegt van iemand: *hie hold wâ van een mundjenvol!*, om te kennen te geven, dat hij wel eens teveel drinkt.

markt, wordt als onzijdig beschouwd: *op het markt*, wanneer gedacht wordt aan het plein waar markt gehouden wordt.

melle, luis (op de bladeren van bessen, perzikken enz.) ook de zwarte luisjes op tuinboonen.

maelbule, meelzak.

marsken, troepje: *'t heele marsken*.

memorie, besef, bewustheid.

miimeren *over iets*, over iets nadenken.

montoere, kleeding. Eens hoorde ik zeggen: *wi wilt 'em de frissche montoere now is aantrekken*, voor het doodkleed.

miszaken, ontkennen, loochenen, b.v.b. dat men iets gehad heeft.

maken, van een zieke zegt men: *hi maakt et nich*. Hij komt er niet weder bovenop. Hij gaat er mête.

mite, hoop. Men zegt het niet alleen van hooi, zegt ook *'ne mite steenkollen*.

middelen, *onder de middelen nemmen* = iemand onder handen nemen, hem de les lezen.
{p.38}

n

naôbers, burenen.

nich, niet.

nagel, spijker.

neugen, noodigen, vandaar *broedsneugers*, twee mannen, die met versierde petten rond gaan om de bruiloftsgasten te noodigen, vandaar ook een *neugkopjen*, een laatste kopje, dat men op sterken aandrang nog genomen heeft.

net, knap, oppassend: *nen netten jongen*, een jong mensch, op wiens leven niets te zeggen valt.

nums, niemand.

nivers, nergens.

neulen, (spreek uit als *ui*, doch zonder *i*-klank) zaniken.

niindeur, de groote deur aan een boerenhuis, waar men met den grooten wagen inrijdt.

neutelik, verdrietig.

neuchst, (spreek *eu* uit als *ui*, doch zonder de *i*-klank) naast.

nuchteren, *daôr bliiv i nuchteren bi'j*, zegt men tegen iemand die gaarne iets zou willen hebben, maar het niet kan krijgen.

o

opgadderen, opzamelen (zie op *gadderen*).

onfrisch, niet versch (zie op *frisch*). {p.39}

oprukking, kortstondige, voorbijgaande beterschap bij een zieke, ook een *vleugjen* genaamd.

oogenslag, oogenblik (b.v.b. *een oogenslag werk*).

oetpoesten, uitblazen (zie op *poesten*).

onbendig, uitbundig, ook wel eens *onmundig*.

onzuun, onzindelijk (wordt van dieren gebruikt).

overleden, wordt geplaatst achter het zelfst. naamw. waarbij het behoort: *mijn vader overleden*, *mijn vrouw overleden*.

onbesmet, zonder hypotheek.

onwiis, wordt gebezigd om iets zeer sterks uit te drukken, *onwies mooi*, *onwies hard jagen* (rijden).

onverschillig, **onverschillend**, inplaats van verschillend, *'t is al heel onverschillig* = 't verschilt veel.

oppotten, opzetten van kegels.

oold, oud.

opstellen, uitstellen.

onmundig, lomp, onbeschaafd, ook onzettend, verbazend.

onzelig, vuil.

opzukkeren, roeren in het glaasje om de suiker boven te brengen.

onwies, lomp, wild, men zegt ook: *en onwies dik*.
ondeumelijk, in hooge mate, of beter onbetamelijk.
onbieîg, ongeduldig (als iemand pijn heeft).
onnoër, onzindelijk.
opbrengen, grootbrengen, opvoeden.
onwetten, lomp. {p.40}
onboel, een vreeselijke boel.
opzeggen, afzeggen.
oost, zie *eust*.
ofgoân, aflopen, men zegt van een slimmen zieke: *'t is een afgoând werk*, het loopt op het einde.
oâver, in plaats van toe: *tut twiemaôl oâver*, inplaats van tot tweemaal toe!
okkeren, **akkeren**, *tuinieren*.
ontdacht, ontschoten, *dat was mî'j ontdacht*: dat had ik vergeten.
onzoën, armoedig.
oet-stukken, de kast uitvegen, de les lezen, b.v.b. *ik hebbem naê raak oet estukt!*

p

poesten, blazen, b.v.b. in het vuur.
patte, mesthoop.
poes, blikken gieter (over de grenzen spruutze).
penveugelken, kapel, vlinder.
panne, de uitdrukking *an de panne* beteekent: te koop. Alle verkoopingën worden vooraf bekend gemaakt door iemand, die met een (pannekoeks?) pan rondgaat, vandaar: *as dat hoës nog is an de panne kump!*
prieswerdig, goed voor het geld.
peurtjen, hekje (houten of ijzeren). {p.41}
pleziervolk, logés.
ponteneurig, kittelig, ligtgeraakt.
poester, blaaspijp bij het vuur.
pieren, beetnemen.
preuver, dronkaard, men zegt: *hi hef weer epreufd!* hij heeft weer teveel gehad.
profos, brutaal, *nen profossen kerl!*
pligt, last. Van een zieke die veel pijn heeft door te staan, wordt gezegd: *hi hef nen zwaôren pligt*. *Wi hebt onzen pligt wâ* = wij hebben ons deel wel van de aardse zorgen. *De pligt van den eenen is zwaôrder als die van den ander*. In dien zin spreekt men ook van *onzen pligt drâgen*.
patti, sommigen (parti) men zegt: *patti menschen*.
plonderí'je, boël, rommel, zie *verplonderen*.
parool, vast, geregeld, zeker.
pieterselderie, peterselie, men zegt *selderie en pieterselderie*.
put-scheere, de dwarsbalk boven de put, die in evenwigt hangt.
put-bus, de balk, waarop de *putscheere* rust.
pötjenstruuf, een soort van brei, voornamelijk samengesteld uit zoete melk en meel.
pap, brei.
pöste, van iemand die niet veel uitgaat, zegt men: *hi blif bí'j de pöste*.
praewer, draadnagel, in figuurlijke zin wordt het gebezigd van een saaijen, taaijen man. {p.42}
pingelen, knibbelen.

proster, een ontevreden pruttelaar.
proemken, iemand wien het heel naauw steekt (?)
pegge, [houten pen.]
platje baars, barre of bloodsvoets.

r

roose, koude, *rooze in de hoed* = koude in het ligchaam.
regtevoordig, regtevoord, tegenwoordig.
raôzen, knorren (*ligt maar niet langer te roâzen!*) *roâzen met iemand* = iemand beknorren.
Ook wordt het gebruikt van water, dat nog niet kookt, maar alleen zingt: *'t raost al!*
reukeloos, plotseling, onverwacht, *'t is hem reukeloos anegaôn*. Hij is in eens ziek geworden.
Elders zegt men ruggelings.
regt-toe, gewoonlijk (*anders as regt-toe* = anders dan gewoonlijk.)
rebullie, lawaai, standje.
röschén, biezen.
reize, 'n reize, een keer.
reetkamer, een kamer waar het riet voor de wevers wordt gemaakt. {p.43}
reijdekamer, een kamer waar de wevers hun stukken inbrengen, als zij gereed zijn.
reijder, een fabrikant.
regt, men zegt: *da's regt!* voor dat is waar, 't is zoo!
roezen, een slag er naar slaan
roeze in de, in het wilde.
roepe, rups.
rekkening, men zegt: *ik heb waal in de rekkening* (ik verwacht wel) *dat er raegen kommen zal*.
ribbenliik, wordt gezegd van iemand, die gezet of tenminste goed gevuld is. Daartegenover staat iemand die zoo mager is, dat men zijn ribben kan tellen.
riege, eig. rij, reeks, men zegt: *nich in de riege*, van iemand, die niet wel is.
raôskloot, bromtol.
raak, *naô raak* = zóó dat het raak was, b.v.b. *'t was naô raak* (geweldig) an 't rëgenen.
roet, onkruid.
reujerí'je, uitslag.

s

s, wordt wel eens gevoegd achter een eigenaam, waar zij in het geheel niet behoort: *Noachs* voor Noach. *Kains* voor Kain. {p.44}
sterfelijk, op sterven, heel gevaarlijk. Van een zieke wordt gezegd: *hi is wel slim maar toch niet sterfelijk*.
straffen, in den zin van ontkennen. *Dat straf ik nich*, voor: dat ontken ik niet.
sterke, een jonge koe.
schinke, ham.
spiiker, schuurtje, bergplaats achter het huis.
stikken, jonge boomen, b.v.b. *elzenstikken, wilgenstikken*.
spier, spierken, beetje, *geen spier of spierken*, hoegenaamd niets. *Een spier in 't glas*, een beetje sterke drank.
snigge, slak.
schuppe, schop, spade.
schoer, bui, donderbui.

schadden, plaggen.
strekkel, liniaal.
strekkelen, liniëren.
slok, (spreek *o* uit als in hok) zwak, slap.
slokte, zwakheid.
stoer, zwaar, moeijelijk, b.v.b. *nen stoeren dag*.
stoppelhanen, een feest na den oogst.
schupken, een bergplaats, schuurtje.
slucht, slöch, een ruwe schort.
schelharst, varkensrib, zie ook *halsbraên*. {p.45}
smiten, eig. werpen, wordt in vreemde beteekenissen gebruikt, zie op *hensmüten, umme smüten* en *dale*.
stomp op, het omgekeerde van *kunnig* (zie aldaar).
spiegelen, glimmen, *een bien, dat spiegelt van dikte*.
snaps, borrel.
schöttelmaôl, een feest of partijtje met warm eten; eigenlijk een maal, dat de boer geeft, als hij ergens in de buurt komt: de bureu worden daarop genoodigd en moeten dan allen het een of ander meebrengen.
sikkeneurig, vitachtig.
slicht, slichtweg, eenvoudig weg.
spekhäs, een stuk gebraden spek (in pannekoek b.v.b.)
stop-op, schoon op.
stopvoet, een paardevoet, stompje.
smeuêgel, een snaak, een olijk ventje, ook wel eens in den zin van een bedrieger.
spi-jen (korte i), spuwen, overgeven.
schoeverí'je, kloppartij, als er een paar aan het vechten zijn, dan dringen de omstanders zich op hen, de vechtenden worden daardoor gedrongen elkander met meer woede aan te pakken.
snöeijen, snuuijen, stelen.
stekkedeer, kwaadstoker.
straotenjammer, een mager, schraal persoon.
sniider, kleedermaker.
sch, wordt doorgaans duidelijk uitgesproken. {p.46}
staodig, gedurig, *staodig an* = telkens weêr.
stokkeren, stoken.
stötkar, (spreek bijna uit als stutkar) boerenkar zonder veeren of riemen. Men zegt *ne stötkar vol* = een heele hoop.
slauw, laauw.
sprekken als zelfst. n.w., *daôr hê'k al wâ sprekken van eheurd* of *wii wilt er gien sprekken van hebben*.
slow, vochtig (Zaansch: dof).
strabant, wat brutaal, en assurant, een haantje de voorste.
spradde, deugniet (ook van dingen, die geen innerlijke waarde hebben.)
stoom, inplaats van stoomfabriek, *hii is op stoom*: d.i. hij werkt in de fabriek (niet in huis).
stoomtöwkens, weefgetouwen, die door stoom in beweging gebragt worden, tegenover de hand-weefgetouwen.
spinstoom, stoomspinnerij.
stienweg, straatweg.
stoete, stuutjen verkleinw., brood van de beste, uitgebilde rogge v.d.
stoetenbruggen, boterhammen daarvan, de tractatie op een boerenbruiloft.
stuk-kuijeren, uit het hoofd praten.

smet-weg (smit-waeg), nen smetweg of = een steenworp ver.
sterk, *zich te sterk maken*, meer doen dan men eigenlijk kan. {p.47}

slaterdeuze, slofhak, slordervos.

striikhöltjen, lucifer.

schemken-traên, een spel in de maneschijn om op zijn eigen schaduw (*schem, schim?*) te lopen. Vergis ik mij niet, dan hoorde ik het eens gebruiken voor ons *streepje lopen*.

slecht, *slechte bienen* = open beenen. Van een zieke: *hi wordt slechter*, 't gaat met hem achteruit.

spinnekoppen-jager, ragebol, glazenwasscher.

schu, vogelverschrikker.

t

terminen, stuipen, vandaar *kriitende terminen* = schreeuwstuipen.

tuffels, wordt nog een enkele keer gebruikt voor aardappels, vooral in Borne.

teumig, ledig, werkeloos.

teumig gaan, teumen, lediggaan, niets te doen hebben.

telgen, jonge eiken. Van eikenstikken (zie op *stikken*) heb ik nooit horen spreken.

teller, tafelbord.

triishoender, patrijzen.

toeverdan, mettertijd.

tronieën naar, gelijken op.

tuk, zak, vandaar *tukdoek*, zakdoek. {p.48}

toeten, een papieren zak.

tuten, punt, eind, men zegt b.v.b. *ik mut nog naô deezen tuten*.

teruggebliiven, uitblijven, *dat kan nich teruggeblieven*, dat moet natuurlijk gebeuren.

trad, stap.

tegen, op de hoogte van b.v.b. *toen N.N. tegen het bosch was gekomen* (op de hoogte van 't bosch).

tow, toen.

treuten, toeten, blazen, v.d. *treuter* = een trompet.

toebrenge, elkander, wordt in den eigenlijken zin gebruikt van twee personen die uit een glaasje drinken, wie het teruggeeft, moet het eerst *opzukkeren* (zie aldaar), men zegt ook: *elkander toebrengen*, voor elkander tracteren.

tuën, tugen, men zegt: *dat kan 'k nich tuën*, dat kan Bruintje niet trekken; dat is mij teveel.

tiidverveling, verveling.

tas, kop, b.v.b. een tas koffi.

taer-achtig, teringachtig.

trooste, men zegt: *nich goed bii trooste*, niet goed bij zijn verstand, simpel.

tekst, *den tekst hebben op iemand of iets* = het op iemand of iets gezet hebben.

tuttelen, zeuren, iets niet flink aanpakken.

ti-'jen, tijgen, trekken.

tiid, *de tiid deur* = bij voortduring, dag aan dag. {p.49}

u

ummebuten, omruilen.

ummesmieten, wordt gezegd van een mol, als hij sterk aan werken is. *Zich ummesmieten* = omkeeren op den weg.

ummezien, *in een ummezien* = in een ogenblik.

umgeliik, (wordt soms uitgesproken *umpgeliik* en *umsgeliik*) ligt, men zegt: 't kan *umgeliik* gebeuren.

ummerazie, rommel, rompslomp.

ulk, bunzing.

v

voornaamwoorden, a. persoonlijke, 2e pers. enk. *doe* of *i*: *doe häst, i hebt*. Komt het achter het werkwoord te staan, dan heeft er contractie plaats: *hästtoe* (eig. *häst-doe*), *hästte* of *hebbi*. 3e pers. enk.: van kinderen sprekend, zegt men van een jongen doorgaans *zi*, van een meisje *hi* (dus ook *hem* voor *haar*, en omgekeerd). Ook gebruikt men wel eens, 't zij men van een man, van een vrouw of kind spreekt, het onzijdige *het*. 't *Is* (hij is) *in den winkel*; 't *is* (zij is) *ter op oet*. Wil men *doe* en *i* vermijden, dan noemt men iemands naam: *zal tante now zeggen as ze hinder hef van de wichter? Doe* 4e naamval *di*. b. bezittelijke: *mie'j, dí'j, zien, haar, ons, oe, hun* of *haar*. Met nadruk zegt men: *miin*, {p.50} *diin!* Bij 't heengaan b.v.b. *danke* (of *zeggedank*) *veur di (dí'j) koffi!* maar, als iemand een moeder gevraagd heeft naar haar kind, dan is de wedervraag: *en hoe is 't met dienen jongen?* Dezelfde verwarring tusschen *ziin, haar* en *hun* heeft ook hier plaats als bij de persoonlijke voornaamw. c. aanwijzende: *dissen, dit* voor deze: *dèn* (man- en vrouwelijke) *dat voor die*, soms ook versterkt met *daô* (daar), *dèn daô*. d. vragende: *wel?* voor wie?

verdold, vermolmd (van hout) ook van tanden en kiezen.

vastkoppig, goed van geheugen (van een jongen: het blijft er bij hem in als hij iets geleerd heeft.

vruute, mol.

verhet, iemand die zich plotseling verkoeld heeft, terwijl hij bezweet was.

verhetting, de ziekte, die het gevolg is van plotseling verkoelen, na bezweet te zijn.

voel, slim, in meer dan ééne beteekenis: men zegt van een kind, dat vlug is en gaauw leeren kan: 't is een *voel aô's!* Van iemand, die de gelegenheid om zich te bevoordelen, altijd weet waar te nemen en niet altijd te vertrouwen is: 't is *nen voelen kerl*. Ook hoorde ik eens zeggen: *een voelen zet!* voor een slag die zwaar te dragen was.

verdán (spreek uit *vurdan*), verder, voort (ook in samenstellingen met werkwoorden.).

verhennekleeden, iemand het doodkleed aantrekken. {p.51}

varen, rijden, b.v. turf. Zie ook *gevaar*.

valsch, hard, n.l. *valsch loopen* = hard loopen, van een paard: *ii löp valsch*.

vast in den mond, wordt gezegd van een zieke, die nog hard blijft spreken, al loopt het op het laatste.

verkerkespraôkt, afgelezen bij de kerk, een uitdrukking, ontleend aan de gewoonte om aan het einde der godsdienstoefeningen bij de kerken het nieuws af te kondigen.

venne, een klein meertje in de heide.

verkommen, met iets in de war komen, geheel onder iets bezwijken.

veranderen, men zegt: *dat verandert!* in plaats van: dat is iets anders.

verluiden (spreek uit *verloeden*), de klok luiden als er één dood is (men zegt: *vanochtend is N.N. verloed!*)

verzetting, hypotheek.

vretmaôlken, een eetmaal, diner.

verdán-knuuyen, zie op *knuuyen*.

verkeeren naar (Zaansch: verkeeren toe), vrijen.

verkeering, vrijaadje.

vleugjen, zie *oprukking*.

vet, wordt gezegd van het weder: zoel, mild.

vertrouwen, inplaats van gelooven, b.v.b. *ik vertrouwe, dat etc.* voor: ik denk, ik houd het er voor, dat.

vaak, wordt gebezigd voor soms: men zegt: *zou hij vaak ook iets willen hebben of doen?* {p.52}

vergasten, zich, teveel eten.

verspelen (spreek uit *verspöllen*), verliezen, men zegt: *ik heb in de veurige maond miin vader verspöld* (door de dood verloren).

volk, familie.

veerdig, gereed, klaar, in orde.

veld, veldgrond, heide, heidegrond.

verkeuring, verkiezing. *Ikke veur mí'j heb er gien verkeuring in.*

viizelder, proviser.

verziizen, betalen, men zegt: *ik kan 't nich verziizen.*

verdoen, verkwisten, *ondeumelijk verdoen* = zeer verkwistend.

vermanteneren, handhaven.

vertesteweren, vernielen.

vinnig, hevig.

vlökken, vloeken, etteren(?)

verplonderen, verpakken, versjouwen.

vlugge, goed in orde, gezond (*nich iesselik vlugge*).

vernemmen, bemerken.

verkundigen, wordt gezegd van een huwelijk. Het trouwen moet twee Zondagen achtereen *verkundigd* worden.

veronzeld, vervuild (vergel. *onzelig*).

vrede rechter, regter, kantonregter.

vredegeregt, kantongeregt. {p.53}

verbrand, zoo wordt iemand genoemd wiens boedel verloren is. Tijdens den brand van Enschede konden al de *verbrande* menschen moeilijk onder dak komen. Ik hoorde eens zeggen: *toen ik zoo oud was, ben ik met mijn broêr totaal verbrand.*

vurt-meisteren, door medicijnen wegmaken. *Hi hef de koolde vurtemeisterd* = hij heeft de koorts afgenomen.

voering, men zegt: *die hêf wel wat in de voering*, voor die kan het wel doen, die zit er warm bij.

vetter, neef.

verschot, *bij verschot* = om of bij beurten, niet tegelijk.

vrugte, vroeg (onvolm. verled. tijd van vragen).

voesten, elkander de hand geven.

verplakken, zich, zich verbinden aan, een verbintenis aangaan met.

vlaege, mak, gedwee.

verkuijeringe, afleiding.

vesite, men zegt: *dat zol 'ne mooie vesite waezen*, voor, dat zou wat moois zijn.

verstinken, ik hoorde eens zeggen: *'t is toch zoo lastig, as iemand 't etten in de maage verstinkt.*

verstaan, zich, men zegt: *dat verstiet zich* = dat spreekt van zelf.

vleus, [weldra, spoedig.]

vot (*o* uitspreken als in vochtig), weg (d.i. *vort, voort*). {p.54}

w

wassen, zie op *groeijen*.

waren, zich, oppassen. *Hij heeft zich niet gewaard* = hij is niet voorzichtig geweest.

willig, speelsch.

willigheid, speelschheid, dartelheid bij kinderen die niet veel lust in leeren hebben.

wochten, wachten.

wel, (spreek uit *waal* of *wa*) wordt soms zeer overtollig gebruikt. Waar is hij? *Hi is wâ in 't hoes, of in den hof.*

wiks, schoensmeer.

wichtjen, kindje.

wichter, kinderen.

wisse, zeker. *Da's wisse* = dat is zeker.

wisse, ook in den zin van verstandig. *Nich regt wisse* = niet regt bij zijn verstand.

weem, wemme, oud woord voor pastorie.

weemegaarden, wemgoarden, (eig. pastorietuin) een stuk land in de onmiddellijke nabijheid van Hengelo.

wonner (spreek uit *wönnner*), iemand die bij een boer inwoont, ook al heeft hij zijn eigen huishouden. Een *wonner* is altijd een huurboer.

wiis worden, vernemen: in de uitdrukking: *dat bin 'k gisteren eerst wies eworden*: dat heb ik gisteren eerst gehoord.

wringingen van binnen, zielesmart, strijd en moeite. {p.55}

worstelen, wordt in bijzonderen zin gebruikt: *we hebben wat te worstelen* (wij hebben wat moeite) *om rond te komen*. Ook wordt het wel eens voor *sukkelen* gebezigd.

wiize-moêr, vroedvrouw.

waôr, ergens.

wörgen, braken.

wel?, wie? vragend voornaamwoord.

wikken, voorspellen, men zegt: *dat wi 'k oe wikken!* daarmee bedreig ik U!

wiivenmaôl, vrouwensite.

wacht, *de wacht aanzeggen* = waarschuwen.

wille, plezier. Men zegt: *daôr heffe dan wille an!* en *wi hebt zoo'n wille ehad!*

wellig, welig.

wierborstel, iemand die het gedurig met iedereen aan den stok heeft en met wien dus geen land te bezeilen is.

wat, sommige, b.v.b. *wat zeggen zoo, en wat heel anders!*

wuust (spreek uit *weust*), wordt in bijzonderen zin gebezigd: *nen wuusten pot*, een pot zonder vleesch of vet (waarmede men zich in schralen tijd maar tevreden moet stellen).

wus, wist b.v.b. *dat wus ik nich* = da wist ik niet.

wèrk, *'t is nog zoo 't oolde werk*, d.i. het blijft nog op dezelfde hoogte.

who, hoe? {p.56}

wiidluftig, van een gemeente, ver uit elkander wonend, uitgebreid.

ij

ij, wordt altijd uitgesproken als lange í. In de uitspraak is dikwerf onderscheid te hooren tusschen *ii* en *ie*, in het eerste merkt men alleen de *i*-klank op, in het tweede die van *i* met de stomme *e*.

z

ziekte, wanneer van *de ziekte* gesproken wordt, bedoelt men altijd den *typhus*, vroeger in Hengelo, *de Oldenzaalsche ziekte* genoemd.

zeerte, pijn, men spreekt van *heufdzeerte* (hoofdpijn) *lijfzeerte* (pijn in het lijf), *koezeerte* (kiespijn).

zich, wordt soms voor *elkander* gebruikt: *die honden bijten zich* (voor elkander): *die beide jongens hebben zich geslagen* = met elkander gevochten.

zoer, moeilijk: *'t valt ons zoer!* zie **zoer**.

zucht, ongesteldheid: *'t is zucht, die hem naô de bienen trekt.*

zuchtig, ongesteld. {p.57}

zoovölle, zooveel, wordt zeer overtoellig gebezigd. In plaats van: mijn vader, zegt men: *dat zoovölle als mien vader is* (of *was*, als hij dood is) enz.

zin, in *'t zin hebben* = voornemens zijn.

zat, de verleden tijd van *zetten* is *ik zat*. Het verleden deelwoord *ezat*.

zitting, plaats in de kerk.

zoepen, klaargemaakt eten voor dieren (varkens en kalveren).

zoer, men zegt: *zoer weer* = vochtig, koud weer.

zettertjen, zie **koffi-smodde**.

zulle, drempel.

zitten, wanneer men elders zegt: het kan er niet af, dan zegt men hier: *'t zit er nich an!*

zaôdzaam, (verzadigend) iets waarvan men spoedig genoeg krijgt, niet alleen van spijze, maar ook in overdragtelijken zin, als van het ziek te bed liggen.

zweppig, wordt gezegd van iemand, die heel lang is en dientengevolge wat gebogen gaat (als een zweep).

zuutekaauger, iemand die veel van zoetigheid of lekkers houdt.

zwengel, de stok, waaraan de puthaak zit, waarmede de emmer wordt opgehaald.

zeug, zag (onvolm. verleden tijd van zien).

zii zoo, gij hebt gelijk. Dat zal wel zoo zijn.

ziit now is an!, welnu, kom aan, is 't mogelijk? {p.58}

Ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan
van N.V. Boekhandel v.h. E. Broekhuis & Zn.,
vervaardigd op de persen van
N.V. Drukkerij Insulinde te Hengelo (O),
naar typografische aanwijzingen van
Gerard van der Maar.